

PERTEV İLHAN SUNGUR'UN DERLEDİĞİ

▶ DİYARBAKIR FOLKLORU

(MANİ, MAYA, HOYRAT VE ATASÖZLERİ)

HAZIRLAYAN: SERAP TANYILDIZ

dünbugün
yarın

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2026, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 496

Edebiyat: 471

ISBN 978-625-8686-08-1

Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2026

Hazırlayan: Serap Tanyıldız

Dizi Editörü: Furkan Öztürk

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Kapak Görseli: Bertil Videt, Yedikardeş Burcu, Diyarbakır Surları.

Baskı Hazırlık: DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Birlik Baskı Ozalit San. Tic. Ltd. Şti.

(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Pertev İlhan Sungur'un Derlediği Diyarbakır Folkloru

(Mani, Maya, Hoyrat ve Atasözleri)

Hazırlayan: Serap Tanyıldız (Dr. Öğr. Üyesi)

İstanbul : DBY Yayınları, 2026.

152 s. ; 13,5 x 21,0 cm ____ (DBY Yayınları ; No. 496)

ISBN 978-625-8686-08-1

1- Edebiyat 2- Folklor 3- Halk Edebiyatı 4- Diyarbakır 5- Atasözleri

İçindekiler

Sunuş	7
Pertev İlhan Sungur.....	11
Eser Hakkında	15
Maniler	16
Hoyratlar	18
Mayalar	19
Atasözleri (ve Deyimler).....	20
Pertev İlhan Sungur'un Ön Sözü.....	23
Maniler	27
Hoyratlar.....	83
Mayalar.....	105
Atasözü ve Deyimler	119
Metin Sözlüğü	141
Kaynakça.....	149

Sunuş

Sözlü kültür ürünleri, milletimizin geçmişten günümüze taşıdığı kültürel mirasın en önemli kaynaklarından biridir. Mani, hoyrat, maya ve atasözleri gibi kısa ve özlü anlatım biçimleri, bir toplumun duygu, düşünce, deneyim ve yaşam felsefesini yansıtır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kültürel zenginliklerimizi araştırma ve kayıt altına alma çabaları hız kazanmış, taşrada halkevleri öncülüğünde önemli derleme faaliyetleri yürütülmüştür. Diyarbakır Halkevi, yaptığı kültürel çalışmalarla diğer iller arasında bir adım öne çıkmıştır. Bu çabaların en değerli örneklerinden biri de eğitimci, tarih araştırmacısı ve folklor derlemecisi olan Pertev İlhan Sungur'un *Diyarbakır Halkıyatı (Mani, Maya, Horyat ve Ata Sözleri)* adlı kitabıdır. 1935 yılında Diyarbakır Halkevi yayını olarak basılan bu eser, Sungur'un yaklaşık on yıl süren titiz derleme çalışmalarının bir ürünüdür. Eser, Diyarbakır yöresinin sözlü kültür varlığını kayıt altına alan ilk önemli çalışma sayılabilir.

Diyarbakır Folkloru olarak yayına hazırladığımız bu çalışma Pertev İlhan Sungur'un yöreye duyduğu derin bağlılık ve kültürel mirası gelecek nesillere aktarma bilinciyle şekillenmiştir. Sungur, derlediği ürünleri halkın konuştuğu şekliyle, yani Diyarbakır ağız özelliklerini koruyarak kaydetme konusunda özel bir çaba göster-

miştir. Yazar, eserin önsözünde bu derleme faaliyetlerinin gerçekleşmesini Macar müsteşrik İgnac Kunos'un *Türk Halk Edebiyatı* adlı eserini okurken duyduğu milli hislere, lisedeki edebiyat öğretmeni Tahir Nejat'ın teşviklerine ve hemşerisi Ziya Gökalp'in *Altın Işık* kitabının etkisine bağlar. Sungur'un bu derlemesi Ziya Gökalp'in teorik çerçevesini çizdiği "halkiyat" kavramının somut bir uygulaması olarak değerlendirilebilir. Derlemeler, Türk Dil Kurumu (o zamanki adıyla Türk Dili Araştırma Kurumu) ve Diyarbakır Halkevi gibi kurumların kültürel ve edebi faaliyetleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve yayımlanmıştır.

Elinizdeki kitap Pertev İlhan Sungur'un derlediği metinlerin bazı ilavelerle geliştirilmiş basımıdır. İlk bölüm Pertev İlhan Sungur'un hayatına ve şahsiyetine ilişkin bilgileri içermektedir. Bu bölümde kaynaklardaki verilerden hareketle Sungur'un biyografisi ve Türk kültürüne katkılarını değerlendirmeye çalıştık. Ardından eserin içeriğine ve derlenen metinlerin sayısal verilerine yer verdik.

Eserin metin kısmında Pertev İlhan Sungur'un derlediği sözlü kültür ürünleri yer almaktadır. Bu kısım maniler, hoyratlar, mayalar ve atasözleri olmak üzere dört bölümden meydana gelmektedir. Sungur'un derlediği metinleri tasnif edip hepsine numara verdikten sonra metinlerde Diyarbakır yöresine ait kelime ve kavramların ne anlama geldiğini dipnotlarda gösterdik. Kelime ve kavramlara verilen anlamların az bir kısmı daha önce Sungur tarafından kaydedilmiştir. Onun kaydetmediği kısımları ise tamamlayarak dipnotlara ilave ettik. Eserin sonuna metinlerde geçen Diyarbakır yöresine ait kelime ve kavramların anlamlarını içeren bir metin sözlüğünü ekledik. Bu metin sözlüğü günümüz okurunun söz konusu metinleri daha rahat anlamasını sağlayacaktır.

Eserin hazırlanma sürecinde Pertev İlhan Sungur'un ve Şevket Beysanoğlu'nun Diyarbakır folkloru üzerine yaptıkları araştırmalar bize rehberlik etmiştir. Diyarbakır yöresindeki sözlü kültür ürünlerimizin kayda geçirilmesinde harcadıkları insanüstü emeklerinden ötürü

Pertev İlhan Sungur'u ve Şevket Beysanoğlu'nu rahmetle yâd ediyorum. Günümüzde pek bilinmeyen bazı kavramların karşılıklarını bulma konusunda yardımlarını esirgemeyen değerli yazar ve araştırmacı Birsen İnal'a, yazar ve araştırmacı İbrahim Evirgen'e ve kültür araştırmacısı Serkan Görgülü'ye şükranlarımı sunarım. Eserin hazırlanma sürecinde arşivindeki akademik kaynakları paylaşma nezaketinde bulunan Prof. Dr. Canser Kardaş'a teşekkür ederim.

Serap Tanyıldız
Diyarbakır, 2026

Kaynakça

- Akın, Bülent (2022). "Diyarbakır Türkmen Alevileri Arasında Bir Ezgili Şiir Söyleme Geleneği: "Kıraç Yırı", *Prof. Dr. Ensar Aslan'a Armağan Kitabı*, Ankara: Fenomen Yayınları, s. 211-221.
- Akkoyunlu, Ziyat (1992). "Kerkük Ağzında Mani ve Hoyrata Dâir", *Milli Folklor Dergisi*, Yaz 14, s. 1-6.
- Aksoy, Ömer Asım (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Artun, Erman (2007). "Türk Halk Kültüründe Mânî Söyleme Geleneği, Mânilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği", *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyumu Bildirileri*, Muğla: Fethiye Belediyesi Kültür Yayınları.
- Bahadınlı, Yusuf Ziya (1958). *Deyimlerimiz ve Kaynakları*, İstanbul: Hür Yayınları.
- Başgöz, İlhan (1986). "Manilerimizin Başlıca Temleri", *Folklor Yazıları*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Baykurt Şerif, (1976). *Türkiye'de Folklor*, Ankara: Kalite Matbaası.
- Beysanoğlu, Şevket (1943). *Diyarbakır Folkloru, Birinci Kitap*, Diyarbakır: Diyarbakır Matbaası.
- Beysanoğlu, Şevket (1946). *Diyarbakır Folkloru, İkinci Kitap*, Diyarbakır: Diyarbakır Matbaası.
- Beysanoğlu, Şevket (1997). *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları III*, Ankara: San Matbaası.

- Beysanoğlu, Şevket (2023a). *Diyarbakır Folklorunda Gelenekler Görenekleri, Âdet ve İnanmalar*, (Haz: Serap Tanyıldız-Ömer Dinçer), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Beysanoğlu, Şevket (2023b). *Diyarbakır Folkloru-Diyarbakır'da Derlenmiş Halk Masalları*, (Haz: Serap Tanyıldız-İzzet Eser), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Beysanoğlu Şevket-Mebrure Değer (2024). *Diyarbakır Folklorunda Halk Hekimliği* (Haz: Serap Tanyıldız-Sevda İnce), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çetindaş, Dilek (2013) "Mitolojinin Güçlü Dalı: Gül", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2013/1, Gül Özel Sayısı, s. 13-28.
- Çobanoğlu, Özkul (1999). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Dakuki, İbrahim (1998). "Hoyrat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 18, s. 259-260.
- Dinç, Fasih (2018). "Osmanlı Diyarbakır'ında Keleğin Yapımı ve Kullanımı", *Osmanlı'dan Günümüze Diyarbakır*, İstanbul: Ensar Yayınları, s. 61-100.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ekici, Metin (2019). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Elçin, Şükrü (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elçin, Şükrü (1990). *Türkiye Türkçesinde Maniler*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ersen, Mustafa. (2019). *Türk Halk Müziğinde Bir Uzun Hava Türü Olan Maya'nın Müzikal Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Gazimihal, Mahmut Ragıp (1929). *Şarkî Anadolu Türküleri ve Oyunları*, İstanbul: İstanbul Konservatuarı Yayınevi.
- Giray, Mehmet Zeki (2010). *Diyarbakır Musiki Folkloru*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökalp, Ziya (1329) "Halkiyat", *Halka Doğru*, 1329, S 14, s. 107-108.
- Gökalp, Ziya (1976). *Kızilelma*, (Haz. Hikmet Tanyu), İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Göyünç, Nejat (1994). "Diyarbakır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 9, s. 469-472.
- Gözaydın, Nevzat (2013). Anonim Halk Şiiri Üzerine, *Türk Dili Dergisi-Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Işık, İhsan, (2014). *Geçmişten Günümüze Diyarbakırlı İlim Adamları Yazarlar ve Sanatçılar*. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları.
- Kardaş, Canser (2018). *Diyarbakır Halkevi ve Karacadağ Dergisi Halkbilimsel Bir İnceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kardaş, Canser (2023). "Erken Cumhuriyet Dönemi Diyarbakır Halkiyatında Bir Folklorist: Pertev İlhan Sungur", *Prof. Dr. Bayram Durbilmez'e Armağan*, İstanbul: Kriter Yayınları, s. 41-51.
- Kaya, Doğan (1999). *Anonim Türk Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1939). *En Güzel Türk Manileri*, İstanbul: Edebiyat Yayınevi.
- Küçükçelebi, Aysun Evin (2002). *Uzun Havalara*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Onay, Ahmet Talat (1996). *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M. Öcal (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M. Öcal (2013). "Türkiye'de Folklorun İlk Makaleleri", *Millî Folklor*, S 99, s. 5-14.
- Özbek, Mehmet (2014). *Türk Halk Müziği Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

- Özer, İsmail (2010). *Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Sungur, Pertev İlhan (1935). *Diyarbakır Halkiyatından Mani, Maya, Hoyrat ve Ata Sözleri*, Diyarbakır Basımevi.
- [Sungur] Pertev İlhan (1957). “Sıçan Günü ve Farelere Dair Folklor Maddeleri-IV, Diyarbakır’da”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Eylül 1957, S 98, s. 1557.
- Süleymanova, Leman (2024). “Mani ve Hoyratlar”, *Kutbilim Dergisi*, C 4, s. 1-12.
- Şahin, Halil İbrahim (2013). “Ziya Gökalp’in Halk ve Halkbilimi Terimlerine Bakış Açısında Geleneğin Yeri”, *Millî Folklor*, S 99, s. 91-100.
- Terzibaşı, Ata (1975). *Kerkük Hoyratları ve Manileri*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Tuzlu, Sermet (2014). “Irak Türkmen Sözlü Halk Edebiyatında Horyatın Edebî ve Musiki Yapısı”. *Folklor/Edebiyat*. C 20, S 80, s. 221-244.
- Yakıcı, Ali (2007). *Halk Şiirinde Türkü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yardımcı, Mehmet (2002). *Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri*, Ankara: Ürün Yayınları.

PERTEV İLHAN SUNGUR’UN DERLEDİĞİ

DİYARBAKIR FOLKLORU

(MANİ, MAYA, HOYRAT VE ATASÖZLERİ)

DİYARBAKIR’IN SÖZLÜ MİRASI: HALKIYATIN İZİNDE BİR ASIR

Sözlü kültür ürünleri, bir milletin tarih boyunca biriktirdiği manevi hazinenin ve kültürel mirasın en berrak yansımasıdır. Toplumun kolektif hafızasını, duygularını ve yaşam felsefesini simgeleyen mani, hoyrat, maya ve atasözleri; bir şehrin ruhunu geleceğe taşıyan köprüler niteliğindedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yerel değerleri bilimsel bir zeminle buluşturma gayretlerinin en seçkin örneklerinden biri olan bu eser, eğitimci ve tarih araştırmacısı Pertev İlhan Sungur’un on yıllık emeğiyle ortaya çıkmıştır.

İlk olarak 1935 yılında Diyarbakır Halkevi tarafından neşredilen bu kıymetli derleme, yörenin sözlü kültür hazinesini akademik bir disiplinle kayıt altına alan ilk büyük saha araştırmasıdır. Yazıldığı dönemin milli heyecanını taşıyan eser; Ziya Gökalp’in teorik çerçevesini belirlediği “halkiyat” anlayışının somut bir tezahürüdür. Sungur, derlediği metinlerde Diyarbakır ağız özelliklerini ve halkın özgün ifade biçimlerini olduğu gibi muhafaza etmeye büyük özen göstermiştir.

Kitapta yer alan 353 mani, 126 hoyrat, 75 maya ve 546 atasözü; aşkın yakıcılığından gurbetin hüznüne kadar geniş bir tema yelpazesini kucaklar. Bu metinler aynı zamanda Diyarbakır’dan Musul ve Kerkük’e uzanan ortak Türkmen ağız mirasının izlerini de sergilemektedir. Serap Tanyıldız tarafından hazırlanan bu yeni baskı; metinlerin tasnif edilmesi, kavramların dipnotlarla aydınlatılması ve kapsamlı bir metin sözlüğünün eklenmesiyle eseri temel bir başvuru kaynağına dönüştürmektedir. Pertev İlhan Sungur’un azmi ve Serap Tanyıldız’ın güncel katkılarıyla yeniden hayat bulan bu çalışma, Diyarbakır’ın kültürel kimliğine tutulan kadim bir aynadır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

ISBN 978-625-8686-08-1

9 786258 686081